Стенограмма выступления на татарском языке, выполненная с аудиозаписи «20.02.2020».

М1.: Фәүзия ханым, Сезгә сүз. Рәхим итегез!

Ф.Б.: Бисмиллаһир-рахманир-рахим. Әссәләмәгаләйкем, кадерле милләттәшләрем, көрәштәшләрем. Әлбәттә, без милләт өчен бик борчулы көннәрдә җыелдык. Мин башка төрлерәк сүз әйтергә җыенам. Бәлки күпләргә ошамас та. Мин кенә-тенә хәзер анализ ясыйм шушы хәлләребезгә һәм утыз еллык көрәш нәтиҗәсе шушыны күрсәтте, әзер булып торыгыз кабул итәргә шушы фикерне, без бу утыз еллык көрәштән җиңелеп чыктык. Җиңелдек, бу паника түгел, моны таныргa кирәк. Без җиңелдек. Безнең хәлебез 90 нчы еллардан да начаррак, чөнки 90 нчы елларда бездә өмет бар иде, һәм 90 нчы елларда әле авыллар бар иде, татар теле белән тәэмин итеп тора торган. Мәктәпләр бар иде, авыл мәктәпләре бар иде. Хәзер берсе дә юк. Авыл мәктәпләре дә русча укыта, житәкчеләр дә чигендә, без җиңелдек. Бу паника өчен әйтелми, бу алга таба көрәш методларын үзгәртү өчен әйтелә. Ягъни, хәзер без аңларга тиешбез, безнең милләт нәрсәләргә таянып исән кала ала шушы хәлебездә. Тарих буенча карасак, милләтнең артында я дәүләт тора, аны саклый торган. Мин инде Аллаһы Тәгалә турында әйтмим, ул – тажы, ул турыда әйтеп тә торасы юк. Ә менә дөньяви гамәлләрдән, я дәүләт тора милләтне саклап калу өчен, аның институтлары, аның мәктәпләре, аның законнары. Дәүләт саклый милләтләрне, законнары белән саклый, я милләт үзе. Я милләт үзен үзе оештырып саклап кала ала. Бүтән юл юк. Бигрәк тә безнең кебек биш гасыр коллыкта булган милләт өчен. Безнең милләт моның икесен дә үтте. Ягъни, дәүләт саклаган чорыбыз да булды безнең. Ул Казан ханлыгы алынганчы. Һәм инде автономия булса да, ул менә шушы 1917 нче елдан соң дип саныйк инде, бүгенге көнгә хәтле, без инде дәүләтчелегебез бар дип йөрдек, автономия бар дип йөрдек, чөнки мәктәпләр бар иде, институтларда факультетлар булса да бар иде, кечкенә генә бер процент булса да, дәүләт саклый дип йөрдек. Милләт саклаган вакытларыбыз да булды. Казан ханлыгы җимерелгәч, безнең дәүләтебез булмады, ханнарыбыз булмады, законнарыбыз булмады, гаскәребез булмады, милләт үзе саклап калды үзен үзе. Ягъни, милләт үзен үзе оештырып, телен дә саклап калды, динен дә саклап калды, әхлагын да саклап калды. Һәр мулла хан булды, хан ролендә булды. Һәр мулла шагыйрь булды. Имамнар, аларга Аллаһның рәхмәтләре булсын, милләтне китереп җиткерделәр егерменче гасырга хәтле. Хәзер безгә алга таба нишләргә? Безнең дәүләтебез юк. Мәскәү дәүләте безгә каршы эшли. Безне бетерү өчен эшли. Ачыктан-ачык эшли. Элек әле алар аны яшерәләр иде, "дружба народов", тегесе-монысы име, "многонациональный" нилэр белән ку[illegible] җибәреп, хәзер алар берсе дә калмады, урыслаштыру сәясәте ачыктан-ачык бара. Ягъни, безне дәүләт сакламый. Татарстан дәүләте дә са[illegible], саклый алса, саклаган булыр иде. Без хәзер башыбызны ташка [illegible] хәтта татар телен у[illegible] калды, анысы да ата-

...Казанский (Приволжский) федеральный университет... Институт филологии и межкультурной коммуникации
ПОДПИСЬ Бахарева Р.У. заверяю
Документовед

аңлар теләге белән. Шартнамәне дә кире кайтара алмыйбыз. Әле Татарстан үзе дә бүген бар, иртәгә юк. Без шул Ульяновски, Самара өлкәсе хәлендә калырга мөмкинбез. Ягъни, дәүләт юк, нәрсә кала, милләт үзен үзе сакларга әзер булырга тиеш, җәмәгать. Милләт үзен үзе аллаудан арынырга тиеш, милләт җырлый-җырлый, бии-бии күзе тонып җәһәннәмгә барудан туктарга тиеш. Аның өчен милләтнең фаҗигасын һәр татар минем кебек аңларга тиеш, сезнең кебек аңларга тиеш. Безнең иң начар, иң йомшак урыныбыз, шушы утыз елда да, соңгы вакытта да, ул да булса милләтнең милли үзаңның түбән булуы. Милли үзаң юк милләттә, интеллигенциядә милли идеология юк, шушы безне харап итте. Безнең халыкта мәкер юк, безне әле хәзер башкорт та талый, бу минеке дип, безне казах та талый, Алтын Урда минеке дип. Мин инде Мәскәүне әйтеп тә тормыйм. Бездә мәкер юк. Безне кругом талыйлар хәзер, шушылай иттереп кычкыртып талыйлар. Милләт аңламый нинди хәлдә икәнен. Җәмәгать, тел китү белән бит бөтенесе китә: мәдәният китә, әдәбият китә, гәзит-журналлар китә. Ике буын русча укыган. Тарихны әле урысча да язалар. Ике буын русча укыган. Менә шушы әйберләр бөтенесе юкка чыгачак. Татарча укый да, яза да алучы булмаячак. Шушыны халыкка аңлатырга кирәк. Милли интелигенция соңгы утыз елда милләтнең үзаңын күтәрү өстендә эшләмәде. Әдәбият "юрган асты" әдәбиятенә әйләнде. Эстрада бот күрсәтү, күт күрсәтү сәнгатенә, сәнгать дип әйтергә дә оялам мин аны, шуңа әйләнде. Шуңа күрә, халык менә шушыны аңласа, үзенең фаҗигага барганын, милләт югалганын, халык бәлки җыелыр иде, туктагыз әле, без бетәбез дип. Милләтне нәрсә саклап кала? Әхлак. Әхлак безнең исламныкы. Әл-хәмдү лилләһи әби-бабаларыбыз меңъеллык әхлак, ягъни, бер канатыбыз – ислам дине, икенчесе – милли рух. Менә шушы милли рух булса, җәмәгать, иманым камил, халык бирешмәячәк. Әхлак булса, бозылмаячак, аны Аллаһы Тәгалә саклаячак. Милли рух өчен халык үз тарихын белергә тиеш. Һәр интелигенция вәкилендә идеология булырга тиеш, син – мөселман, син – татар дигән. Аның өчен, менә шушы милли рухны күрсәтү өчен, чын тарих кирәк. Бармы безнең бүген татар тарихчылары? Берничә. Безнең тарихчыларыбыз алар Рәсәй тарихчылары. Чын татар тарихчылары, милләт күзлегеннән карап, алар берничә генә. Дамир Исхаков, Фәйзелхак Ислаев, Нурулла Гариф. Менә Тәэминә ханым утыра, язмышлар аша милләтнең язмышын күрсәтә. Мин язам. Калганнар гафу итсеннәр, Рәсәй тарихчылары. Россия тарихчылары. Һәм, сез карагыз, безнең милли каһарманнарыбыз кемнәр? Милләтнең милли рухын күтәрү өчен, үзаңын күтәрү өчен, милли каһарманнар кирәк. Менә мин сездән сорыйм әле, татарның милли каһарманы кем?

Х.: Батырша.

И.: Фәүзия.

Ф.Б.: Батыршаны күт[illegible]әрме? Мен[illegible] мин Муса Җәлилнең Моабит дәфтәрен бик яратам. 15 нче февральдә аның туган көнен бөтен дөнья билгеләп үтте. Шуны көнне [illegible] ны атып үтергәннәр. Фазыл [illegible] ны атып үтергәннәр Казан уртасында

ИНСТИТУТ ФИЛОЛОГИИ И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ
ПОДПИСЬ
Документовед

ВЕРНА

[illegible], 100 кешене хөкем иткәннәр, алар соңыннан үлеп беткән. Ник [illegible] искә алмый моны. "Татарлар" тапшыруы да күренми. Алар бит дәүләт [illegible] өчен аларны атып үтергәннәр. Алар Бәйрәмовадан да уздырып, аларның үз дәүләте булырга тиеш, татарның үз дәүләте булмаса, милләт бетәчәк, дигәннәр. Намаз укып, тәгъбир әйтеп үлгән кешеләр. Ник аларны бөтен татар искә алмый? Ник Батыршаны искә алмый? Исеме дә юк, үзе дә юк, башкалары да юк. Мин шушылай саный алам. Менә синең каһарманың, милли каһарманың. Татар булган өчен генә, Рәсәй империясен саклап үлгән икән, һәм азатлык өчен үлгән икән, җәмәгать, татарның милли азатлыгы өчен, алар арасында аерма бар. Гафу итегез мине, ачуланмагыз мине, мин Муса Җәлилне яратам, әммә ләкин Һади Атласи минем өчен татарның азатлыгы өчен шәһит киткән кеше, мин аны тагын да ныграк яратам. Менә татар шушылай итеп үзен үзе оештырса, әхлагына кире кайтса, телен сакларга әзер булса, татар исән калачак. Мәскәүгә язудан мәгънә юк, менә резолюция кертәм, Мәскәүгә язуны туктатырга кирәк, укып та тормыйлар. Татарстан җитәкчеләренә язудан мәгънә юк, ярдәм итсәләр, ярдәм иткән булырлар иде, әммә ләкин халыкара оешмаларга язырга кирәк. Мин үзем дә Берләшкән милләтләр оешмасына яздым, алганнар. Җавап та килде, алдык дип. Халыкара судлар, халыкара оешмалар, Берләшкән милләтләр оешмасы. Икенчесе, халык белән эшләү. Җәмәгать, менә соңгы сүзем итеп, шуны әйтәм, миңа да 70 яшь тула, мин шушындый хәзер тәҗрибә тупладым тормышта. Әгәр милләт үзе исән калырга тели икән, аны беркем юкка чыгара алмый. Үзеңдә теләк кирәк. Аның өчен аңлавың кирәк, синең нинди бөек халык булуыңны. Күкләргә язылган исемең булганлыгы, Аллаһы Тәгаләнең рәхмәтендә булган, әйтеп бетергесез милләт безнең милләт. Менә ул шовинизм да түгел, аның матурлыгы,аның тырышлыгы, аның иманы, бөтен дөньяга гыйлем тараткан милләт менә шушылай үзенең кемлеген белергә, шуның белән горурланырга тиеш. Хәзер бетерәм. Милләткә шушыны аңлату – сезнең эш, безнең эш, язучыларның эше, интеллигенциянең эше, ә интелигенциябез бүгенге көндә үзенең ролен үтәмәде. Шуңа күрә менә аларны аерым җыярга кирәк. Җәмәгать, болай булмый, җырлап-биеп җәһәннәмгә барабыз, халык бетүенә бара. Әгәр халык шушыларны аңлый икән, кирәк икән, Шәймиевләргә дә аңлатырбыз, без, бер йодрык булып теркәлеп, һәм яңадан дәүләт мәсьәләсен куярга кирәк, җәмәгать. Атласи, үләр алдыннан, судьяларның күзенә карап әйткән, мин, дигән, гомер буе тарих өйрәндем, дигән. Һәм шуны беләм, дигән, үз дәүләте булмаган милләт бетүгә бара әкренләп, дигән. Милләтнең үз дәүләте булырга тиеш, дигән. Әйдәгез яңадан күтәрик шушыны. Без шушының белән мәйданга чыктык бит, үзебезнең дәүләтебез, үзебезнең татар дәүләтебез, ислам әхлагы булган үз дәүләтебез булырга тиеш дип. Бо[illegible] бит үже. Хәзер җыгылып үлеп, ясин чыкканны көтеп тормыйк, [illegible] кулдарне җыеп, шушы үзебез булып калу өчен, татар булып калу [illegible] мөселман булып калу өчен көрәшик. Рәхмәт сезгә!

МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
ФГАОУ ВО «КАЗАНСКИЙ (ПРИВОЛЖСКИЙ) ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»
[illegible] ИНСТИТУТ ФИЛОЛОГИИ И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ
ПОДПИСЬ Багаутдинова Р.Ш. заверяю
Документовед [signature]

[stamp] [signature] КЕРПА [illegible]

 78

Стенограмма перевода с татарского на русский язык, выполненная с аудиозаписи «20.02.2020». Хранится на CD-R диске с № N110XF 14D8 2006 13C2.

М 1: Фаузия ханум, Вам слово, пожалуйста!

Ф.Б.: С именем Аллаха Милостивого и Милосердного. Мир вам. Дорогие мои соотечественники, соратники! Конечно, мы собрались в очень тревожное для нации время. Я хочу поговорить о другом. Может быть многим и не понравится. Я сейчас днем и ночью анализирую это наше положение, и результат 30-летней борьбы показал следующее, будьте готовы принять эту мысль. Мы в этой 30-летней борьбе оказались побежденными. Проиграли, и это не паника. Это надо признать. Мы проиграли. Наше положение хуже чем в 90-е годы. Потому что в 90-е годы у нас была надежда, и в 90-е годы были деревни, обеспечивающие татарский язык. Школы были, деревенские школы были сейчас ничего нет. И деревенские школы обучают на русском, и руководители отступили, мы проиграли (побеждены). Это говорится не для паники, это говорится для того, чтобы изменить методы борьбы, то есть сейчас мы должны понять, на что мы должны опираться, чтобы выжить в этом положении. Если смотреть по истории, то за нацией стоит либо государство, которое ее защищает, я уже не говорю про Аллаха, он венец, про это и говорить не стоит, а вот из светских способов, это либо государство стоит, чтобы сохранить нацию, его институты, его школы, его законы. Государство защищает нации, своими законами защищает. Или нация сама. Или нация, самоорганизовавшись, сама себя может защитить. Других путей нет. Особенно для нашей нации, которая пять веков была в рабстве. Наша нация прошла оба пути. То есть, у нас было время, когда нацию защищало государство, это было до завоевания Казанского ханства. И можно считать, что после 1917 года по наши дни, даже если и была автономией, что у нас была государственность, у нас была автономия, потому что школы были, институты были, в институтах хотя бы факультеты были. И мы считали, пусть 1%, что нас защищает государство. Было и время, когда нация защищала. После падения Казанского ханства у нас не было государства, не было ханов, не было законов, не было войск, нация сама себя спасла. То есть нация, сама себя организовала и спасла и язык, спасла и религию, спасла и нравственность. Каждый мулла был ханом, был в роли хана, каждый мулла был поэтом, имамы, пусть им будет благословение Аллаха, довели нацию до XX века. Что нам делать дальше? Сейчас у нас государства нет. Московское государство делает все против нас, делает для того, чтобы уничтожить нас, делает это в открыто. Раньше они это скрывали, говоря дружба народов, то да се, пускали пыль в глаза, говоря о многонациональности. Сейчас ничего этого не осталось. Идет открытая политика русификации. То есть нас государство не защищает. Государство Татарстана тоже не может защитить, если бы могла, защитила бы. Мы сейчас, даже если будем биться головой о камень, не сможем вернуть даже шесть часов татарского языка, осталось два часа, и то по желанию родителей.

И.А. [signature] Д.Д. [signature] Р.М. [signature]

[stamp] ...ИНСТИТУТ ... МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ ...

...ПОЛНИТЕЛЬ ... ХАСАНОЗИОВ И.А.

И договор не сможем вернуть, еще и сам Татарстан сегодня есть, завтра нет. Мы можем остаться в положении Ульяновской, Самарской областей. То есть государства нет. Что остается? Нация должна быть готова сама себя защищать. Нация должна освободиться от самообмана. Нация должна перестать двигаться с песнями и плясками в преисподнюю. Для этого каждый татарин должен понимать трагедию нации, как я. Должен понимать как вы. Наше самое слабое, самое плохое место, и в эти 30 лет, и в последнее время, – это низкое самосознание нации. Нет национального самосознания у нации, у интеллигенции нет национальной идеологии, это нас погубило. У нашего народа нет коварства, сейчас нас и башкиры грабят, говоря, что это мое, нас и казахи грабят, говоря, что Золотая Орда их, про Москву я даже и не говорю. У нас нет коварства, нас кругом теперь грабят. Нация не понимает, в каком она положении. Господа, ведь с исчезновением языка все исчезает. Уходит культура, уходит литература, уходят газеты-журналы. Два поколения обучались на русском языке. Историю еще и на русском пишут. Два поколения обучались на русском языке, вот все эти вещи исчезнут. Не будет умеющих читать и писать на татарском языке. Вот это нужно объяснить народу. Национальная интеллигенция в последние тридцать лет не работала над повышением национального самосознания. Литература превратилась в «пододеяльную» литературу, эстрада превратилась в искусство, я даже стесняюсь называть это искусством, искусство демонстрации ног и демонстрации задниц. Поэтому, если народ поймет, что идет к трагедии, что исчезнет нация; может народ собрался бы, сказал, постойте, мы исчезнем, пропадем. Что спасет нацию? Нравственность. Нравственность у нас от ислама. Слава Аллаху, от наших прадедов тысячелетняя нравственность, то есть наше одно крыло – исламская религия, второе крыло – национальный дух, я уверена, народ не сдастся. Если будет нравственность, народ не испортится, его спасет Аллах. Для того чтобы был национальный дух, народ должен знать свою историю. У каждого представителя интеллигенции должна быть идеология, что ты мусульманин, ты татарин. Для этого, чтобы показывать национальный дух должны быть настоящая история. Есть ли у нас сегодня настоящие татарские историки? Есть, несколько. Наши историки – это историки России. Настоящих татарских историков, с точки зрения нации, всего несколько, Дамир Исхаков, Файзулхак Ислаев, Нурулла Гариф. Вот Тээминэ ханым сидит, которая показывает через судьбы людей судьбу нации, я пишу, остальные, пусть простят меня, историки России. Вы посмотрите, кто наши национальные герои? Для поднятия национального духа, национального самосознания нужны национальные герои. Вот я спрошу у вас, кто национальный герой татар?

Ж.: Батырша

М.: Фаузия

Ф.Б.: А Батыршу возвышают? Я очень люблю Моабитскую тетрадь Мусы Джалиля, 15 февраля его день рождения отметил весь мир. В этот день расстреляли Хади Атласи, Фатыха Туктарова, расстреляли 9 человек, имамов

И. А. [signature]

Д. А. [signature]

[signature]

…расстреляли в центре Казани, 100 человек осудили, они потом все умерли, почему никто не вспоминает это. Не видно и передачи «Татары». Их же расстреляли за то, что они хотели свое государство. Они раньше, чем Байрамова, сказали, что у татар должно быть свое государство, не будет своего государства, нация исчезнет, говорили они. Они перед смертью, читали намаз, восхваляли Аллаха, почему их наши татары не вспоминают? Почему Батыршу не вспоминают? Ни имени нет, ни самого нет, и других нет. Я так считаю, если они татары, и либо твой национальный герой, погиб защищая российскую империю, или погиб, защищая национальную свободу, между ними есть разница. Извините меня, не ругайте меня, я люблю Мусу Джалиля, но для меня, Хали Атласи погиб ради свободы татар, я его люблю еще больше. Вот если татары так самоорганизуются, вернутся к нравственности, если будет готов защищать свой язык, татары останутся живы. Нет смысла писать в Москву, вот вношу резолюцию, нужно прекратить писать в Москву, они даже не читают. Нет смысла писать руководителям Татарстана, если бы хотели помочь, то уже бы помогли, но в международные организации писать нужно. Я и сама писала в Организацию объединенных наций, они получили письмо. И ответ пришел, что получили. Международные суды, международные организации, Организация объединенных наций. Второе, работа с народом. Господа, последним словом скажу вот что, мне тоже скоро будет 70 лет, я уже накопила такой жизненный опыт, если нация сама хочет выжить, ее никто не сможет уничтожить. Нужно собственное желание. Для этого, нужно понимание, какой ты великий народ, что у тебя есть имя, начертанное на небесах. Не передать словами, какая наша нация, благословенная Аллахом. Это и не шовинизм, его красота, его трудолюбие, его вера... Это нация, которая занималась просветительством во всем мире, должна знать, кем является, гордиться этим. Сейчас закончу. Объяснить это нации – ваша работа, наша работа. Дело писателей, дело интеллигенции. А интеллигенция на сегодняшний день не выполняет своей роли. Поэтому их нужно собрать отдельно. Так не получится, с песнями и плясками идем к преисподней, народ исчезает, если народ это поймет... Если нужно, объясним и Шаймиевым. Мы должны объединиться в один кулак и поднять вопрос государства. Атласи перед смертью, глядя в глаза судей сказал, я всю жизнь изучал историю, и знаю это, нация, у которой нет своего государства, исчезнет. Сказал, у нации должно быть свое государство. Давайте, еще раз поднимем это. Мы же с этим выходили на площади. Чтобы было свое государство, чтобы было свое татарское государство с исламской нравственностью. Сейчас не будем ждать, когда умрем, прочитают ясин, соберем последние силы и будем бороться, чтобы остаться татарами, остаться мусульманами. Спасибо вам!

И.А. Мухина

Д.А. Черниченко

Г.И. Гилярова